

การรู้เท่าทันสื่อในข่าวและสารคดีต่างประเทศยุคข้อมูลท่วมท้น:
แนวทาง “ปฏิบัติการทางสังคม” เพื่อความเข้าใจโลกาภิวัตน์
Media Literacy in International News and
Documentaries in the Era of Information Overload:
“Social Practices” for Global Understanding

สุนันทา แยมทัฬ¹ และ อรัญญา ศิริผล²

Sunanta Yamthap & Aranya Siriphon

Received: October 4, 2024/ Revised: January 28, 2025/ Accepted: February 17, 2025

บทคัดย่อ

ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ที่เทคโนโลยีการสื่อสารและสื่อดิจิทัลพัฒนาอย่างรวดเร็ว ทำให้ผู้รับสารสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้หลากหลายและทันเหตุการณ์ อย่างไรก็ตาม การเพิ่มขึ้นของข้อมูลจำนวนมากได้ก่อให้เกิดปรากฏการณ์ “ข้อมูลท่วมท้น” ซึ่งส่งผลกระทบต่อความสามารถในการแยกแยะ วิเคราะห์ และตัดสินใจของผู้รับสาร โดยเฉพาะในกรณีข่าวและสารคดีต่างประเทศที่มีบทบาทสำคัญในสังคมโลกที่ซับซ้อน

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความสำคัญของการรู้เท่าทันสื่อกรณีข่าวและสารคดีต่างประเทศในบริบทโลกาภิวัตน์ และเพื่อเสนอแนวทางพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อในกลุ่มผู้รับสาร โดยใช้กรอบคิด “ปฏิบัติการทางสังคม” (Social Practice) และแนวทางการรู้เท่าทันสื่อเชิงปฏิบัติของ UNESCO เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ การศึกษานี้ใช้วิธีการทบทวนวรรณกรรมและสังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารวิชาการ ข่าวและสารคดีต่างประเทศที่เกี่ยวข้องเพื่อยกตัวอย่างประกอบการวิเคราะห์ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นแนวทางพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อผ่าน 5 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ การเข้าถึงข้อมูล

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (Assistant Professor, Faculty of Mass Communication, Chiang Mai University), Email: sunanta.y@cmu.ac.th

² รองศาสตราจารย์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (Associate Professor, Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University), Email: aranya.s@cmu.ac.th

(Access) การวิเคราะห์ข้อมูล (Analyze) การประเมินเนื้อหา (Evaluate) การสร้างสรรค์สื่อ (Create) และการลงมือปฏิบัติ (Act) ซึ่งหากพัฒนากระบวนการการรู้เท่าทันสื่อได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว จะส่งผลต่อทักษะและความสำคัญต่อความเข้าใจโลกาภิวัตน์ใน 3 ด้าน ได้แก่ 1) การเสริมสร้างทักษะการอยู่รอดในโลกที่ซับซ้อน 2) การเพิ่มขีดความสามารถการแข่งขันในเวทีระดับโลก และ 3) เสริมสร้างความเข้าใจทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายซับซ้อนมากขึ้น

คำสำคัญ: การรู้เท่าทันสื่อ ข้อมูลท่วมท้น ข่าวและสารคดีต่างประเทศ ความหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรม โลกาภิวัตน์

Abstract

In the era of globalization, where communication technology and digital media are rapidly advancing, audiences can access a wide range of information in real-time. However, the surge in the volume of information has given rise to the phenomenon of "information overload," which affects the audience's ability to discern, analyze, and make decisions effectively. This is particularly critical in the case of international news and documentaries, which play a vital role in navigating the complexities of the globalized world.

This article aims to analyze the significance of media literacy in the context of international news and documentaries within the globalization framework and to propose strategies for enhancing media literacy skills among audiences. The study employs the "Social Practice" framework and UNESCO's practical media literacy guidelines as foundational concepts for analysis. Through a review of literature and synthesis of academic documents, as well as relevant international news and documentaries, this research identifies key approaches for developing media literacy skills. The findings highlight five essential components for advancing media literacy: Access, Analyze, Evaluate, Create, and Act. Effective development of these processes can enhance media literacy and contribute to a deeper understanding of globalization in three

critical aspects; 1) fostering survival skills in an increasingly complex world; 2) strengthening global competitiveness; and 3) promoting social and cultural understanding in a highly diverse and interconnected society. This study showcases the importance of integrating media literacy into educational and social practices to equip individuals with the critical skills needed to navigate the challenges of the information age and the complexities of globalization.

Keywords: Media Literacy, Information Overload, Foreign News and Documentaries, Socio-Cultural Diversity, Globalization

บทนำ

ในศตวรรษที่ 21 ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เช่น การพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัล การขยายตัวของโครงข่ายอินเทอร์เน็ต และการเกิดขึ้นของสื่อใหม่ (New Media) รวมถึงการเติบโตของสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) และเครื่องมือสื่อสารสมัยใหม่ อาทิ สมาร์ทโฟน คอมพิวเตอร์ และแท็บเล็ต ได้เปลี่ยนแปลง "ภูมิทัศน์สื่อ" (Media Landscape) อย่างมหาศาล ทั้งในด้านโครงสร้างเชิงกายภาพ เส้นเวลา และความซับซ้อนของความสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารในยุคดิจิทัล

การเชื่อมโยงกันอย่างรวดเร็วและไร้พรมแดนนี้ ช่วยให้ผู้คนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้หลากหลายและทันเวลา ความก้าวหน้าที่เกิดขึ้นในส่วนหนึ่งของโลกสามารถถูกถ่ายทอดไปยังอีกซีกโลกได้ในทันที ไม่ว่าจะเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์หรือผลกระทบที่เกิดขึ้นทั้งทางกายภาพและจิตใจ ซึ่งอาจส่งผลในเชิงบวกหรือเชิงลบ และในบางกรณีอาจกลายเป็นปัญหาระดับโลกในเวลาอันสั้น Appadurai (1996) ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการไหลเวียนทางวัฒนธรรมระดับโลก (Global Cultural Flows) ซึ่งเป็นผลมาจากบริบทของโลกาภิวัตน์ โดยชี้ให้เห็นถึงการเคลื่อนย้ายของผู้คน สิ่งประดิษฐ์ และความคิดข้ามพรมแดนใน 5 มิติ ได้แก่ มิติการเคลื่อนย้ายของผู้คน (Ethnoscapes) เทคโนโลยี (Technoscapes) การเงินและเครือข่ายธุรกิจ (Financescapes) สื่อ (Mediascapes) และการไหลเวียนของความคิดและการแสดงออก (Ideoscapes) การไหลเวียนเหล่านี้ส่งผลให้เกิดวัฒนธรรมการบริโภคแบบใหม่ที่เชื่อมโยงกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีความซับซ้อนมากขึ้น

ในบริบทของโลกที่เปลี่ยนแปลงเช่นนี้ การเรียนรู้และการรับทราบข้อมูลข่าวสารจากต่างประเทศจึงกลายเป็นสิ่งสำคัญและเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันในศตวรรษที่ 21 อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าผู้รับสารจะมีเครื่องมือและโอกาสเพิ่มขึ้นในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารจากเครือข่ายสำนักข่าวต่างประเทศหรือการแชร์ข้อมูลแบบทันสถานการณ์ แต่ขณะเดียวกันก็เกิดปรากฏการณ์ "ภาวะข้อมูลท่วมท้น" (Information Overload) (Bawden et al., 1999; Orihuela, 2017; Bawden & Robinson, 2020) ซึ่งส่งผลกระทบต่อความสามารถของผู้รับสารในการประมวลผลข้อมูลจำนวนมากในเวลาเดียวกัน การตัดสินใจที่ต้องพิจารณาจากข้อมูลที่หลากหลาย รวมถึงการเผชิญกับข้อมูลที่并不需要หรือบิดเบือน และปัญหาสุขภาพทางจิตใจ เช่น การเสียสมาธิจากการบริโภคข้อมูลในช่วงเวลาสั้น ๆ หรือการเพิกเฉยต่อข้อมูลที่ถูกมองว่าไม่มีคุณค่า ในบริบทนี้ "การรู้เท่าทันสื่อ" จึงกลายเป็นทักษะสำคัญที่ผู้รับสารจำเป็นต้องมี เพื่อรับมือกับข้อมูลข่าวสารจากต่างประเทศ ทั้งจากองค์กรข่าวและผู้ใช้สื่อที่มีบทบาทในการสร้างและเผยแพร่ข้อมูลในยุคที่สังคมโลกมีความซับซ้อนมากขึ้น

บทความนี้มุ่งเน้นการศึกษาประเด็นการรู้เท่าทันสื่อในกรณีข่าวและสารคดีต่างประเทศ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ทบทวนแนวคิดการรู้เท่าทันสื่อและข้อมูล พร้อมทั้งเสนอแนวทางพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อในกลุ่มผู้รับสาร และ 2) ศึกษาผลกระทบของการรู้เท่าทันสื่อต่อการส่งเสริมความเข้าใจโลกาภิวัตน์ในโลกยุคใหม่ บทความนี้ใช้กรอบแนวคิดของ Reese (2012) ที่มองการรู้เท่าทันสื่อเป็น "ปฏิบัติการทางสังคม" (Social Practice) และแนวทางเชิงปฏิบัติของ UNESCO (2013) ซึ่งประกอบด้วย 3 กระบวนการหลัก ได้แก่ การเข้าถึงสื่อ (Access) การวิเคราะห์และประเมินเนื้อหา (Evaluation) และการสร้างสรรค์และปฏิสัมพันธ์กับสื่อ (Creation) มาเป็นกรอบการวิเคราะห์ ใช้วิธีการศึกษาเชิงเอกสาร ทบทวนงานวิชาการทั้งภาษาไทยและต่างประเทศ ตลอดจนรวบรวมข้อมูลจากข่าวและสารคดีที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาวิเคราะห์เสนอและใช้เป็นตัวอย่างเป็นกรอบทั้งนี้ การเลือกข่าวหรือภาพประกอบสารคดีมาใช้วิเคราะห์เป็นตัวอย่างเป็นตัวอย่าง งานศึกษานี้ได้ใช้เกณฑ์คุณค่าข่าว (News Values) ตามแนวทางของ Harcup & O'Neill (2017) และ O'Neill & Harcup (2019) เช่น ความสำคัญของบุคคล (Celebrity) ผลกระทบระดับโลก (Impact) และความสามารถในการเผยแพร่ในสื่อออนไลน์ (Shareability) เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความน่าสนใจและความสำคัญของข้อมูลที่ปรากฏ

ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อของผู้รับสารควรเน้นอย่างน้อย 5 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ 1) การเข้าถึงข้อมูล (Access) 2) การวิเคราะห์ข้อมูล (Analyze) 3) การประเมินเนื้อหา (Evaluate) 4) การสร้างสรรค์สื่อ (Create) และ 5) การปฏิบัติอย่างมีความรับผิดชอบ (Act) นอกจากนี้ ยังชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาทักษะดังกล่าวสามารถส่งเสริมความเข้าใจโลกาภิวัตน์อย่างน้อย 3 ทักษะสำคัญในการใช้ชีวิตในโลกยุคใหม่ ได้แก่ ทักษะการอยู่รอดในสังคมยุคใหม่ ทักษะการแข่งขันในระดับโลก และทักษะการเข้าใจวัฒนธรรมที่หลากหลายและซับซ้อนมากขึ้น

บทความนี้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ การทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อ แนวทางการพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อในกรณีข่าวและสารคดีต่างประเทศ และผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาทักษะดังกล่าว ซึ่งสามารถนำไปสู่การเสริมสร้างทักษะสำคัญในชีวิตประจำวันของผู้รับสารในยุคข้อมูลท่วมท้น

ทบทวนวรรณกรรม: แนวคิดการรู้เท่าทันสื่อในข่าวและสารคดีต่างประเทศ

ในโลกที่เชื่อมโยงกันในปัจจุบัน การเข้าถึงงานข่าว บทความ สารคดี หรือเนื้อหาต่างประเทศกลายเป็นเรื่องง่ายดายที่แทบไม่ต้องพยายามมากนัก ท่ามกลางภูมิทัศน์สื่อใหม่กับเทคโนโลยีการสื่อสารยุคใหม่ทำให้ข้อมูลข่าวสารสามารถไหลข้ามพรมแดนและวัฒนธรรมอย่างไม่มีขีดจำกัด อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางการไหลเวียนของข้อมูลมหาศาลนี้ แม้จะมีความสะดวกสบายจากแหล่งข้อมูลจากต่างประเทศที่เข้ามาให้เลือกหยิบใช้ แต่ขณะเดียวกันก็เกิดความท้าทายใหม่ในการคัดสรร กลั่นกรอง ข่าวสารที่มีลักษณะข่าวลวง (Fake News) ข่าวผิดพลาด (Misinformation) หรือข่าวบิดเบือน (Disinformation) แยกแยะระหว่างการรายงานข่าวสารข้อมูลที่น่าเชื่อถือ และ/หรือการเผยแพร่ข้อมูลที่ถูกต้อง ดังนั้น ความรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) ในข่าวและสารคดีต่างประเทศจึงกลายเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้บริโภคข่าวสารให้มีความสามารถในการวิเคราะห์และเข้าใจข่าวต่างประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ นำไปสู่การสร้างสรรค์ เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะอย่างแท้จริง

การรู้เท่าทันสื่อข่าวและสารคดีต่างประเทศ: กระแสแนวคิดในต่างประเทศ

หากกล่าวถึงประเด็นการรู้เท่าทันสื่อโดยทั่วไปในต่างประเทศอาจสืบสาวไปได้ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1950 ในสหรัฐอเมริกาที่ Marshall McLuhan และทีม (McLuhan et al, 1977) เสนอให้พิจารณาการรู้เท่าทันสื่อผ่านเทคนิคการตั้งคำถามปลายเปิด (Asking

open-ended questions) มาสู่ทศวรรษ 1960 ที่นักวิชาการและนักการศึกษานำประเด็นการคิดใคร่ครวญให้รอบคอบด้านสื่อมาสู่แวดวงการศึกษามากขึ้น ขณะที่ช่วงยุคทศวรรษ 1970 วิชาการด้านเศรษฐศาสตร์การเมืองในสื่อได้รับความนิยมมากขึ้น แนวคิดการรู้เท่าทันสื่อเชิงวิพากษ์ (Critical media literacy) เริ่มชี้ให้เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจทุนนิยมที่ผลิตซ้ำชุดความสัมพันธ์ใหม่ ทำให้ผู้บริโภคสื่อกลายเป็น สินค้าและแรงงานในที่สุด (อ้างอิง Suthisima, 2022, p. 104-124)

อย่างไรก็ดี ช่วงที่สังคมโลกตระหนักถึงปัญหานี้มากขึ้นโดยเฉพาะชาวต่างประเทศที่ปรากฏในสื่อออนไลน์ทั้งจากสำนักข่าวและการโพสต์แชร์ ดังเช่น ช่วงการเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาในปี 2016 (Higdon, 2020, p. 21) ที่เปิดโปงขบวนการสร้างข่าวปลอมปลุกปั่นการเลือกตั้งในสหรัฐอเมริกาโจมตีผู้สมัครคู่แข่งกันไปมา (Georgacopoulos and Mores, 2020) เกิดผลกระทบทำให้ผู้คนตื่นตัวต่อประเด็นการรู้เท่าทันสื่อชาวต่างประเทศและการศึกษาเรื่องสื่อมากขึ้นทั้งในสหรัฐอเมริกาและนานาชาติกลายเป็นข้อถกเถียงที่พูดถึงในปัจจุบัน

ภายใต้บริบทนี้มีนักวิชาการ นักการศึกษาพยายามให้คำนิยามเรื่องการรู้เท่าทันสื่อไว้มากมาย ทั้งนิยามแบบกว้างที่สุดในแง่ความรู้ความสามารถในการใช้สื่อโดยทั่วไป ประกอบด้วยการเรียนรู้วิธีการเข้าถึงสื่อ ทักษะการวิเคราะห์ประเมินข้อความสื่ออย่างมีวิจารณญาณ (De Abreu และ Yildiz, 2015) แต่ก็ยังพบความท้าทายอย่างมาก (Reese, 2012, p. 1-3; Malik, et al, 2013) เพราะยังมีลักษณะกระจัดกระจายในการนำไปใช้ในทางปฏิบัติ (Casey, 2020, p. xxvii – xxix; Tully et al, 2022, p. 1589-1606)

หากจำแนกแนวทางเบื้องต้น จะพบว่า การรู้เท่าทันสื่อมีข้อถกเถียงในเชิงบวกและลบ (Giuliani-Hoffman, 2017) ด้านบวก ซึ่งมาจากนักวิชาการและนักการศึกษาสายกระแสหลักมองว่า สามารถใช้เป็นแนวทางแก้ปัญหาข้อมูลอันเป็นเท็จที่เกิดขึ้นได้ ส่งผลให้มีความพยายามมองหาความหมายเชิงเอกภาพและสร้าง “มาตรฐาน” เป็นกรอบทำงานเชิงขับเคลื่อน (Casey, 2020, p. xxvii - xxix) แต่ขณะเดียวกัน นักวิชาการสายวิพากษ์ ซึ่งได้รับความนิยมในสหรัฐอเมริกา มองว่า การรู้เท่าทันสื่อต้องชี้ให้เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ ระบบทุนนิยมที่ซุกซ่อนอยู่ในระบบเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ แนวทางหลังนี้ ก็ถูกวิจารณ์ว่าไม่ช่วยอะไรมากนัก เพราะกลับไปสร้างให้ผู้คนเกิดความสงสัยมากเกินความจำเป็นด้วยการตั้งคำถามทุกเรื่องและสุดท้ายไม่ยอมรับอะไรสักเรื่อง Christ และ De Abreu (2020, p. 1-6) จึงเสนอว่า 2 แนวคิดนี้ต่างมีคุณูปการ

ที่ตระหนักถึงคุณค่าในการแก้ปัญหาเรื่องการรับสารจากสื่อและเห็นประเด็นด้านผลกระทบตรงกัน แต่ควรแยก 2 แนวคิดนี้ออกจากกัน เพราะขณะที่สายกระแสหลักมองหาแนวทางแก้ปัญหา แต่กลุ่มสายวิพากษ์อาจอิงทฤษฎีวิพากษ์ ศึกษาวัฒนธรรมและวิจารณ์เป็นหลักเพื่อกำหนดมุมมองและแนวทางการรู้เท่าทันสื่อตามแนวคิด ซึ่งก็เป็นอีกแนวทางในการสร้างความตระหนักให้สังคมได้เข้าใจโดยรวม

งานศึกษาของ Callecod-Weinrich (2020, p. 48-63) ก็ตอกย้ำความไม่ลงตัวด้านแนวคิดความหมายและวัตถุประสงค์ของการรู้เท่าทันสื่อชาวต่างประเทศ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใน 120 กลุ่มตัวอย่างงานวิจัยระดับนานาชาติที่ใช้ภาษาอังกฤษ พบว่ามีการจัดกลุ่ม 3 ประเด็นข้อถกเถียง คือ ระหว่างกลุ่มปกป้องกับกลุ่มเสริมพลัง (Protectionist versus empowerment) ระหว่างทักษะกับความรู้ (Skills versus knowledge) และระหว่างรูปธรรมกับนามธรรม (Levels of actuality and abstraction) อย่างไรก็ตาม เขาสงสัยว่า ส่วนหนึ่งของกระบวนการรู้เท่าทันสื่อควรเกี่ยวข้องกับการอ่านศึกษาและมีวิจารณ์ญาณที่จะสามารถรู้ทันข่าวสารที่ได้รับมา

ในแง่นี้ หากใช้มุมมองของ Reese (2012, p. 63-80) ที่เคยเสนอไว้เมื่อปี 2012 จะพบว่า การรู้ทัน-การรู้เท่าทัน (Literacy) ไม่ควรเป็นเพียงการหาปริมาณเท่านั้น แต่ควรถือเป็น “ปฏิบัติทางสังคม” (Social practice) ที่ควรมีองค์ประกอบในการทำความเข้าใจประเด็นโครงสร้างอำนาจและพิจารณาปัจจัยด้านศีลธรรม การเมือง และวัฒนธรรมจากการบริโภคข่าวสารและ/หรือใช้ข่าวสารผ่านการแชร์ขยายผลออกไป สำหรับ Reese แล้วข้อเสนอว่าด้วยการรู้เท่าทันสื่อในฐานะเป็นปฏิบัติการทางสังคม สามารถช่วยผสมผสานระดับนามธรรมของสายวิพากษ์ให้ปฏิบัติได้ในเชิงรูปธรรม ใช้เป็นแนวทางพัฒนาทักษะของนักศึกษา การศึกษา ผู้เรียนและผู้รับสารได้ ดังนั้น การรู้เท่าทันข่าวสารในบริบทโลก (Global news literacy) จึงอาจหมายถึงความสามารถในการเข้าใจ ถอดรหัส (Decode) และสร้างสรรค์สื่อด้วยการตระหนักถึงสถานะทางสังคมของตนในบริบทระหว่างประเทศ ในแง่นี้ความรู้เท่าทันสื่อจึงถือเป็นส่วนหนึ่งของ “การคิดเชิงวิพากษ์” (Critical thinking) การใช้ศิลปะการวิเคราะห์ ตั้งคำถามเชิงวิพากษ์เกี่ยวกับสิ่งที่เห็นและอ่าน มีอิสระทางปัญญา ใช้เหตุผลแยกแยะ ตรวจสอบตรรกะที่บิดเบือนถูกผิด ประเมินหลักฐานและมองจากหลายมุมได้ (Hobbs, 1998, p. 16-32)

การรู้เท่าทันสื่อข่าวและสารคดีต่างประเทศ: ความคิดนโยบายในประเทศไทย

ในประเทศไทยงานศึกษาเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อปรากฏขึ้นในแวดวงวิชาการครั้งแรกช่วงทศวรรษ 2540 สัมพันธ์กับแนวคิดทฤษฎีและบริบทของประเทศไทย Suthisima (2022, p. 104-124) จำแนก 3 ช่วงหลัก คือ ยุคเริ่มต้น (พ.ศ. 2540-2549) เกิดขึ้นในบริบทที่ด้านหนึ่งมีความตื่นตัวทางสิทธิเสรีภาพเชิงข้อมูลข่าวสารจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 แต่อีกด้าน ก็พบการขยายตัวของเทคโนโลยีสื่อใหม่ทางอินเทอร์เน็ตที่ส่งผลกระทบต่อกลุ่มเยาวชนที่เริ่มเล่นเกมออนไลน์มากขึ้น งานศึกษาการรู้เท่าทันสื่อจึงเน้นหาแนวทางแก้ปัญหาผลกระทบจากการเสพติดเกม การใช้ทรัพยากรทางเศรษฐกิจจากสื่อใหม่ และการกำกับดูแลสื่อใหม่ในบริบทสื่อใหม่ทางอินเทอร์เน็ต

ต่อมาใน ยุคแห่งการขับเคลื่อน (พ.ศ. 2550-2554) พบว่า องค์การเพื่อการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ในปี พ.ศ. 2551 เข้ามาขับเคลื่อนการรู้เท่าทันสื่อในระดับโลก แนะนำการเพิ่มพูนความรู้ในหลักสูตรอบรมครูทั่วโลก ประเทศไทยรับแนวทางและเริ่มจัดตั้งคณะกรรมการการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.) ในปี พ.ศ. 2553 ทำหน้าที่ให้ความรู้ด้านสื่อแก่ประชาชน ขณะที่สังคมไทยมีการใช้สื่อออนไลน์จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต ซึ่งปัญหาการหลอกลวง (Scam) เพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว งานศึกษาการรู้เท่าทันสื่อในยุคนี้จึงมักมุ่งเน้นการใช้สื่อและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้สื่อของกลุ่มคนต่าง ๆ ที่หลากหลายและมีการขับเคลื่อนความรู้ ผ่านการศึกษาวิจัยมุ่งเป้าไปที่กลุ่มเยาวชนและนักศึกษามากขึ้น

ในช่วงที่สาม ยุคขยายกรอบความรู้ (พ.ศ. 2555-2559) บริบทสำคัญในประเทศไทย คือ ขณะที่สื่อสังคมออนไลน์เติบโตอย่างมาก สื่อเก่ากลุ่มสิ่งพิมพ์จำต้องปรับตัวท่ามกลางการเกิดขึ้นของทีวิติจิทัลที่ออกอากาศเป็นครั้งแรกนำไปสู่ประเด็นจำนวนรายการการหาผลประโยชน์จากการประมูลและการกำกับดูแล ในช่วงนี้ UNESCO พัฒนารอบการประเมินการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศกลายเป็นแบบแผนหลักกำหนดองค์ประกอบ การรู้เท่าทันสื่อ 3 กระบวนการ ได้แก่ การเข้าถึงสื่อ (Access) กระบวนการเข้าใจ วิเคราะห์ ตีความ และประเมินเนื้อหา (Evaluation) และกระบวนการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์และมีปฏิสัมพันธ์กับสื่อ (Creation) (UNESCO, 2013) งานศึกษาด้านการรู้เท่าทันสื่อในไทยยุคนี้ขยายไปสู่การวิเคราะห์ผลกระทบในมิติทับซ้อน นโยบายสื่อและปัจจัยแวดล้อมอื่น ๆ

และมีความพยายามสร้างเครื่องมือสำหรับวัดประเมินผลความรู้เท่าทันสื่อและเครื่องมือสำหรับเสริมสร้างพัฒนาให้ผู้คนรู้เท่าทันสื่อมากขึ้น (ดังเช่น Dounghthai, 2024)

ปัจจุบันขณะที่ทางวิชาการดำเนินการไปอย่างต่อเนื่อง แสวงหาความรู้เพื่อรับมือกับข่าวปลอม (Yamthap, and Siriphon, 2021, p. 120-144; Kularb, 2020, p. 7-24) ส่งเสริมให้คนไทยเป็นพลเมืองดิจิทัลที่มีศักยภาพในอนาคต (Suvachittanont, 2019, p. 170-183; Thairoongrojana, 2022, p. 155-165) ในเชิงนโยบายของรัฐบาลไทยดำเนินการโดยกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมต่างให้ความสนใจต่อภาพรวมการรู้เท่าทันสื่อในสารสนเทศและการเข้าใจดิจิทัล (Media and Information Literacy and Digital Literacy- MILDL) ถือเป็นเรื่องสำคัญสำหรับการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580)

หน่วยงานรัฐได้นิยามการเข้าใจดิจิทัล (Digital Literacy) ในภาพรวมว่า หมายถึง การมีสมรรถนะในการใช้ข้อมูลเพื่อสื่อสารในสังคมดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีจริยธรรม เน้นปกป้องกลุ่มเปราะบางในกลุ่มเด็กเยาวชนและกลุ่มผู้สูงอายุจากเนื้อหาอันตรายทางสื่อออนไลน์และความเสี่ยงในการใช้สื่อดิจิทัล Office of the National Digital Economy and Society Commission (2021) การจัดตั้งศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมแห่งประเทศไทยของกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม ทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายเพื่อใช้เป็นกลไกขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ เน้นกลุ่ม Gen Z เยาวชนผู้ใช้สื่อในฐานะพลเมืองดิจิทัลให้มีความพร้อมนำทักษะรู้เท่าทันสื่อไปขยายผลให้กับครอบครัว โรงเรียน และสังคม โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุ (Suwanwong and Saengsingkaew, 2023, p. 1-27) อย่างไรก็ตาม ประเด็นการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศและดิจิทัลกรณีการเท่าทันข่าวปลอมของคนไทยก็ยังประสบปัญหาภาคสถาบันสื่อเด็กและเยาวชน (สสย.) ชี้ว่า ปัญหาการรู้เท่าทันสื่อของเด็กไทยยังไม่ดีขึ้น เพราะครูไทยยังไม่พร้อม กระบวนการสอนออนไลน์และไร้เจ้าภาพที่จะทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการเชื่อมโยงหน่วยงานต่าง ๆ (TNN News, 2022)

ห้องเรียนสื่อสารข่าวต่างประเทศกับทักษะการรู้เท่าทันสื่อและข้อมูล

งานทบทวนวรรณกรรมในหมู่นักวิชาการและนักศึกษาด้านสื่อให้แนวทางไว้อย่างหลากหลายต่อประเด็นการพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อข่าวต่างประเทศ Reese (2012, p. 63-80) เสนอว่า บทบาทของผู้สอนจะต้องสร้างการมีส่วนร่วมกับผู้เรียนให้มากขึ้นในฐานะ “ผู้ร่วมสำรวจ” ไม่ใช่เป็นเพียง “แหล่งข้อมูล” ที่ผู้เรียนใช้เพื่อหาความรู้ ผู้สอนสามารถส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุก ขึ้นมาให้ค้นพบคุณค่าด้านประสบการณ์ที่เชื่อมโยงกับ

กรอบที่ใหญ่ขึ้นของชาวต่างประเทศในระดับโลก ที่ซึ่งผู้คนมีปฏิสัมพันธ์ในสถานที่จริงกับสมาชิกสำคัญเครือข่ายอื่น ๆ และที่ซึ่งสามารถพัฒนามาตรฐานและตรรกะที่จำเป็นร่วมสำหรับการทำงานที่ซับซ้อนมากขึ้นได้ สอดคล้องกับแนวคิดของ De Abreu และ Yildiz (2015) ที่ชี้ว่า การศึกษาปัจจุบันเคลื่อนตัวจากโมเดลแนวตั้งที่เน้นการสอนไปยังโมเดลแนวนอนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ จึงต้องเน้นการเพิ่มทักษะเฉพาะตัวและสร้างสมดุลระหว่างโครงสร้างกับเสรีภาพในฐานะแนวคิดหลัก

หัวใจสำคัญของแนวทางการพัฒนาทักษะนี้คือ เพื่อสร้างความเข้าใจ (Teaching for Understanding Framework) เป็นหลัก เน้นการสืบสวนค้นคว้า ใช้หัวข้อเชิงสร้างสรรค์ (Generative Topics) จากประเด็นข่าวต่าง ๆ เพื่อกระตุ้นบทเรียน ตั้งคำถามเปิดกระบวนการคิดวิเคราะห์และแสดงความเข้าใจ (Performance of Understanding) และพัฒนาไปสู่ความเข้าใจที่ลึกซึ้งมากขึ้นไปกว่าความรู้พื้นฐานด้านข้อเท็จจริง

Ramos (2001, p. 33-49) นำแนวทางการพัฒนาทักษะนี้มาทดลองใช้ในทางปฏิบัติ นำเสนอการพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อเชิงวิพากษ์และความตระหนักทางภาษาของกลุ่มนักศึกษาผู้เรียนในมหาวิทยาลัยไอร์แลนด์ โดยประยุกต์ใช้เครื่องมือวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis) ในชั้นเรียนภาษาสเปน ผู้เข้าร่วม คือ ผู้เรียนซึ่งได้รับมอบหมายกิจกรรมการอ่านต่างๆ ที่สะท้อนภาพตัวแทนทางสังคมผ่านบทความข่าวเกี่ยวกับการย้ายถิ่นฐาน หลังจากนั้น ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็นอภิปรายกันในชั้นเรียนและเขียนสรุปงาน ผลที่ได้จากการประเมินในชั้นเรียนและงานเขียน คือ ความตระหนักเกี่ยวกับผลกระทบทางสังคมจากการเลือกใช้ภาษาเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ แสดงให้เห็นถึงความเข้าใจที่ลึกซึ้งขึ้นเกี่ยวกับการย้ายถิ่นทั้งในสเปนและไอร์แลนด์ รวมถึงการรับรู้ที่ชัดเจนขึ้นเกี่ยวกับจุดยืนของตนต่อประเด็นดังกล่าว

Rojas-Estrada et al. (2024, p. 9445-9472) ทบทวนวรรณกรรมในการบูรณาการหลักสูตรการรู้เท่าทันสื่อและข้อมูล (Media and Information Literacy- MIL) ของต่างประเทศ พบความตั้งใจของภาคการเมืองและการเคลื่อนไหวของกลุ่มสามฝ่ายซึ่งประกอบด้วยครูที่มุ่งมั่น ประชาสังคม และสถาบันการศึกษา เป็นปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมการนำหลักสูตรการรู้เท่าทันสื่อและข้อมูลเข้ามาในระบบการศึกษาอย่างเป็นทางการ และเสนอว่า ควรกำหนดเป็นนโยบายด้านการศึกษาที่ต้องให้ความสนใจพิเศษเพื่อให้คนรุ่นใหม่สามารถรับมือกับความท้าทายใหม่ในยุคดิจิทัล และสามารถใช้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากโอกาสที่เกิดขึ้นของภูมิทัศน์สื่อที่เปลี่ยนแปลง ให้เป็นทรัพยากรสำคัญต่อการสร้างพลเมืองที่มีวิจรรย์ญาณและมีส่วนร่วมในสังคมร่วมสมัย

Ashley (2020, p. 173-175) เสนอวาระสำคัญ (Agenda) สำหรับการรู้เท่าทันข่าว และการมีส่วนร่วมกับข่าวในบริบทสังคมประชาธิปไตยว่า อย่างน้อย ในระดับปัจเจกบุคคล สามารถจัดการข่าวในชีวิตประจำวันด้วยการฝึกนิสัยติดตามข่าวทุกวัน เลือกแหล่งข่าวอย่างระมัดระวัง ตรวจสอบให้แน่ใจว่าแหล่งข่าวตอบสนองความต้องการ ลดความรู้สึกท่วมท้นด้วยการจำกัดการอ่านข่าวและข้อมูลที่ผ่านการคัดกรอง ขณะที่สามารถพัฒนาความคิดเชิงวิจรรย์ญาณได้โดยการอ่านเพื่อมองหาคำความรู้ ความเข้าใจ แต่ไม่ใช่การยืนยันมุมมองที่มีอยู่เดิม นอกจากนี้ ควรพึ่งพาความรู้ที่มีหลักฐานสนับสนุนและเปิดรับความไม่แน่นอนอยู่เสมอ ที่สำคัญควรฝึกฝนการมี “จินตนาการทางสังคมศาสตร์” (Sociological imagination) โดยตั้งคำถามว่า ทำไมสิ่งต่าง ๆ ถึงเป็นเช่นนั้น โดยมองข้ามประสบการณ์ส่วนตัวเพื่อวิเคราะห์รูปแบบทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อชีวิตประจำวัน สํารวจคำถามที่ไม่มีคำตอบที่ง่ายและตรงไปตรงมา สร้างและแชร์ข้อมูลอย่างรับผิดชอบ ควรเปิดกว้างต่อการมองโลก ลดทอนความเฉยเมยเฉื่อยชา ขณะที่เปิดรับความเห็นอกเห็นใจและการมีส่วนร่วมมากขึ้น

ผลการศึกษา

จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้น งานวิจัยนี้ได้นำแนวคิดของ Reese (2012, p. 63-80) ที่เสนอให้มองการรู้เท่าทันสื่อเป็น “ปฏิบัติการทางสังคม” (Social practice) และ เสนอให้มององค์ประกอบประเด็นโครงสร้างอำนาจและปัจจัยด้านศีลธรรม การเมือง และวัฒนธรรมจากการบริโศกข่าวสารและ/หรือใช้ข่าวสารผ่านการแชร์ขยายผล กับ UNESCO (2013) ที่เสนอแนวทางเชิงปฏิบัติองค์ประกอบการรู้เท่าทันสื่อ มาเป็นกรอบคิดในการวิเคราะห์ ซึ่งสามารถสรุปขยย่อ เสนอผลการศึกษาได้ 2 ประเด็นตามวัตถุประสงค์ดังนี้

ประเด็นแรก แนวทางปฏิบัติการทางสังคมพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อ

งานศึกษานี้เสนอแนวทางปฏิบัติการทางสังคมว่าด้วยองค์ประกอบความคิดเชิงวิพากษ์ ตั้งคำถามต่อประเด็นโครงสร้างอำนาจและปัจจัยด้านศีลธรรม การเมือง และวัฒนธรรม มาเสนอเป็นแนวทางเชิงปฏิบัติพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อข่าวและสารคดีต่างประเทศให้แก่ผู้รับสาร ซึ่งอาจเน้นอย่างน้อย 5 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ 1) การเข้าถึง

ข้อมูล (Access) 2) การวิเคราะห์ข้อมูล (Analyze) 3) การประเมินความหมายของเนื้อหา (Evaluate) 4) ความคิดสร้างสรรค์ในการผลิตสื่อ (Create) และ 5) การปฏิบัติและนำเสนอข้อมูลที่ถูกต้องและน่าเชื่อถือ (Act) ทั้งนี้ การตั้งคำถามใน 5 องค์ประกอบดังกล่าวครอบคลุมแนวทางแก่ทั้งผู้รับสารในการเพิ่มพูนทักษะได้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ประการแรก การเข้าถึง (Access) ผู้รับสารต้องตั้งคำถามกับตัวเองก่อนว่า เข้าถึงข้อมูลนั้นอย่างไร เป็นการตั้งคำถามต่อตัวสื่อผู้ผลิตและการเผยแพร่ข่าว/สารคดีเรื่องนั้น ๆ ว่า คือใคร สื่อสัญชาติใด ความเป็นกลางในการหาข้อมูลอย่างไร เช่น สำนักข่าว CNN เป็นสื่อของสหรัฐอเมริกาอาจเลือกนำเสนอเนื้อหาที่โอนเอียงไปในทางรักษาสถาปัตยกรรมของประเทศไทยหรือไม่ สำนักข่าว FOX News ขึ้นชื่อว่าสนับสนุนอดีตประธานาธิบดีโดนัลด์ ทรัมป์ จะนำเสนอข่าวการเลือกตั้งสหรัฐอเมริกาอย่างเป็นกลางหรือไม่ อย่างไร หรือสำนักข่าวซินหัว (Xinhua News Agency) หรือ CGTN เป็นสำนักข่าวทางการเงินนำเสนอข่าวมุ่งเน้นประโยชน์ของจีนหรือไม่ อย่างไร หรือในเชิงแพลตฟอร์มดิจิทัล ผู้รับสารอาจพิจารณาข้อมูลที่ได้รับมาถูกคัดกรองหรือกำหนดโดยอัลกอริทึมของแพลตฟอร์มหรือไม่ อย่างไร เช่น เป็นไปได้หรือไม่ที่แพลตฟอร์มอย่าง Facebook หรือ Google แสดงผลลัพธ์แตกต่างกันตามพฤติกรรมการค้นหาของผู้ใช้ ซึ่งอาจส่งผลให้เกิดฟองสบู่ข้อมูล (Filter Bubble) หรืออคติจากอัลกอริทึม (Algorithmic Bias) (Moeller & Helberge, 2018)

ประการที่สอง การวิเคราะห์ (Analyze) หมายถึง การไปไกลกว่าการวิพากษ์ข่าวระหว่างประเทศทั่วไป แต่เป็นการวิเคราะห์ว่า ข่าว/สารคดีเรื่องนั้น ๆ ความเป็นไปได้ ความเป็นจริงมากน้อยเพียงใด สื่อข่าวนั้น ๆ หาข่าว/ข้อมูลและได้มาซึ่งข้อมูลเพื่อนำเสนออย่างไร สัมภาษณ์หรืออ้างอิงใครบ้าง (News source) แหล่งข่าวหรือหน่วยงานอ้างอิง น่าเชื่อถือหรือไม่ และมีเบื้องหลังหรือวิธีการนำเสนอที่อาจส่งผลต่อความน่าเชื่อถือของข้อมูลอย่างไร เช่น สารคดีที่เกี่ยวข้องกับสงครามยูเครนกับรัสเซีย สารคดีนี้อ้างอิงข้อมูลจากฝ่ายใด จากระเซียหรือยูเครน มีการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญหรือประชาชนในพื้นที่จริงหรือไม่ หรือสารคดีอ้างอิงจากองค์กรระหว่างประเทศอย่างองค์การสหประชาชาติ (UN) หรือ สหภาพยุโรป (EU) อาจน่าเชื่อถือมากกว่าสื่อที่ไม่แสดงแหล่งข้อมูล เป็นต้น

ประการที่สาม การประเมิน (Evaluate) เป็นการประเมินว่าเนื้อหาข่าว/สารคดีเรื่องนั้น ๆ มีวัตถุประสงค์หรือนัยยะซ่อนเร้นเบื้องหลังอยู่หรือไม่ อย่างไร หรือปลูกฝังความคิดค่านิยมบางอย่างไว้หรือไม่ สื่อนั้น ๆ ผลิตเนื้อหาดังกล่าวมาเผยแพร่เพื่ออะไร เช่น การนำเสนอข่าวและสารคดีการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศจีน เนื้อหาเน้นย้ำ

ความสำเร็จในการลดความยากจน ที่ผู้รับสารอาจตั้งคำถามได้ว่า เหตุใดข่าวหรือสารคดีเรื่องนี้จึงมุ่งเน้นเฉพาะด้านบวกเพียงด้านเดียว ละเลยที่จะพูดถึงผลกระทบด้านลบหรือไม่อย่างไร

ประการที่สี่ ความคิดสร้างสรรค์ (Create) ในฐานะผู้รับสาร จะพบว่าการเป็นผู้แชร์ข่าว หรือผู้ผลิตผลงานที่สะท้อนความคิดสร้างสรรค์ ทันสถานการณ์และไวต่อความเป็นข่าวต้องมีความระมัดระวัง คำนึงถึงความถูกต้อง รอบด้าน และความน่าเชื่อถือของข้อมูล และมีการเตรียมการวางแผนวิธีการนำเสนออย่างสร้างสรรค์และมีประสิทธิภาพ เช่น ผู้รับสารที่สนใจประเด็นสิ่งแวดล้อมอาจสร้างอินโฟกราฟิกแสดงให้เห็นถึงผลกระทบของการใช้พลาสติกในชีวิตประจำวัน โดยมีข้อมูลจากแหล่งอ้างอิงที่เชื่อถือได้ พร้อมเสนอแนวทางแก้ไข เป็นต้น

ประการที่ห้า การลงมือปฏิบัติ (Act) ในที่นี้ หมายถึงควรทำอะไรต่อเนื้อหาที่ได้รับทราบมาหรือเตรียมถ่ายทอดให้มีความถูกต้องครบถ้วน รอบด้าน น่าเชื่อถือ หากข่าวสารที่ได้มาจากแหล่งข่าวข้อมูลเกิดความไม่แน่ใจในความถูกต้อง จำเป็นจะต้องตรวจสอบและนำเสนอให้ถูกต้องได้อย่างไร หรือตีแผ่ความผิดพลาดให้สังคมรับทราบ เช่น ผู้รับสารพบข่าวเกี่ยวกับวัคซีน COVID-19 ระบุว่าวัคซีนทำให้เกิดผลข้างเคียงร้ายแรงกับทุกคน หากต้องลงมือปฏิบัติ ผู้รับสารอาจเริ่มด้วยการตรวจสอบข้อเท็จจริงจากแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถืออย่างองค์การอนามัยโลก (WHO) หรือกระทรวงสาธารณสุข หากพบว่าเป็นข่าวบิดเบือนหรือข่าวปลอม ควรแจ้งเตือนผู้ที่แชร์ข่าวนี้ในวงกว้างพร้อมทั้งให้ข้อมูลที่ถูกต้อง เป็นต้น

นอกจากองค์ประกอบ 5 ประการข้างต้นแล้ว จะพบว่า ปัจจุบันเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence-AI) เข้ามามีบทบาทเป็นเครื่องมือช่วยการทำงานในแทบทุกวงการ ในแง่นี้ ผู้รับสารอาจนำแอปพลิเคชันเอไอมาใช้ในการติดตามข่าวสาร หรือใช้ในการทำงานแปลความจากภาษาหนึ่งไปยังอีกภาษาหนึ่งได้ทันที ช่วยค้นหาคำศัพท์เฉพาะทางและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับข่าวสารได้รวดเร็ว สามารถแปลข่าวแบบเรียลไทม์ที่เป็นประโยชน์สำหรับการรายงานข่าวด่วน หรือการใช้เครื่องมือดิจิทัล แอปพลิเคชันที่ใช้ตรวจสอบข่าวสารและวิเคราะห์ข้อมูล จะช่วยให้ผู้ใช้งานสามารถฝึกทักษะการรู้เท่าทันสื่อได้อย่างสะดวกและมีประสิทธิภาพ

ประเด็นที่สอง ผลกระทบสำคัญจากการพัฒนากระบวนการรู้เท่าทันสื่อ

บทความนี้ได้สังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารวิชาการและแหล่งข่าวต่าง ๆ เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบจากการพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อในโลกยุคใหม่ โดยทดลองเลือกข่าวสำคัญมาเป็นกรณีตัวอย่างสำหรับการวิเคราะห์ ทั้งนี้ ข่าวที่เลือกใช้ถูกคัดกรองโดยอ้างอิงเกณฑ์คุณค่าข่าว (News values) ตามแนวทางของ Harcup & O'Neill (2017) และ O'Neill & Harcup (2019) ซึ่งเน้นข่าวที่มีลักษณะคนสำคัญ (Celebrity) บุคคลที่มีชื่อเสียง ผลกระทบ (Impact) ข่าวที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตประจำวันของผู้คนในระดับโลก การแชร์ในสื่อออนไลน์ (Shareability) ได้รับความสนใจและถูกแชร์ในวงกว้าง ข่าวที่เลือกเหล่านี้สะท้อนถึงความน่าสนใจและมีข้อมูลสนับสนุนเพียงพอสำหรับการกระตุ้นการตั้งคำถาม และการสังเกตความผิดปกติของข้อมูล ซึ่งช่วยเชื่อมโยงมุมมองการพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่ออย่างชัดเจน

จากการสังเคราะห์ พบว่า การพัฒนากระบวนการรู้เท่าทันสื่อส่งผลสำคัญต่อผู้รับสาร โดยช่วยเสริมสร้างทักษะที่จำเป็นสำหรับการใช้ชีวิตในโลกยุคใหม่อย่างน้อย 3 ประการ

ประการแรก ทักษะการเพิ่มความสามารถในการอยู่รอดในสังคมโลก (Global Survival Skills) แม้เทคโนโลยีการสื่อสารและการคมนาคมขนส่งจะช่วยให้ชีวิตสะดวกสบายและรวดเร็วมากขึ้น แต่โลกที่เชื่อมโยงกันอย่างฉับไวนั้นก็นำมาซึ่งผลกระทบทั้งด้านบวกและลบในเวลาเดียวกัน หลายปัญหาที่เกิดขึ้นในมุมหนึ่งของโลก เช่น ภาวะโลกร้อนหรือการระบาดของโรคใหม่ ๆ สามารถกลายเป็นปัญหาระดับโลกได้ในเวลาเพียงไม่นาน ดังภาพที่ 1 แสดงตัวอย่างปัญหาระดับโลกที่เกิดขึ้นจากความเชื่อมโยงของโลกยุคใหม่ เช่น ภาวะโลกร้อน มหันตภัยทางธรรมชาติ การเกิดโรคอุบัติใหม่ หรือวิกฤติมลภาวะทางอากาศ นอกจากนี้ ปัญหาสงครามระหว่างประเทศหรือความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ที่เกิดขึ้นในประเทศหนึ่ง สามารถลุกลามกลายเป็นวิกฤติระดับโลกได้อย่างรวดเร็ว

Figure 1 แสดงสภาวะปัญหาที่มุมหนึ่งของโลกกำลังเผชิญ ไม่ว่าจะเป็นภาวะโลกร้อน มหันตภัยทางธรรมชาติ การเกิดโรคอุบัติใหม่ วิกฤติมลภาวะทางอากาศ สารปนเปื้อนในอาหารที่ส่งขายทั่วโลก สงคราม ที่พร้อมกลายเป็นปัญหาทั่วโลกได้ในเสี้ยววินาทีผ่านการใช้อินโฟกราฟิกแสดงผล

แหล่งข้อมูลจาก <https://insideclimatenews.org/wp-content/uploads/2020/12/2018-Annual-Report.pdf> (เข้าถึงเมื่อ 12 กันยายน พ.ศ. 2567)

หรือตัวอย่างในปี พ.ศ. 2560 ซึ่งเป็นปีแห่งการเมืองระดับโลก (Lister, December 28, 2017) เหตุใดประเทศสหรัฐอเมริกาจึงมีปัญหาคอเนกกับสงครามการค้าและสงครามสัญญาณ 5 G ที่ขยายวงจากประเทศมหาอำนาจสหรัฐอเมริกาขัดแย้งกับประเทศจีน ลูกหลานไปสู่สหภาพยุโรปและกลุ่มประเทศตะวันตก หรือประเด็นข่าวผู้ลี้ภัยที่ขยายไปทั่วโลกเป็นผลมาจากประเด็นปัญหาต่าง ๆ หรือคำถามที่ว่า เหตุใดการเดินทางท่องเที่ยวโลกจึงกลายเป็นปัญหาเรื่องความมั่นคงปลอดภัยต่อชีวิตมนุษย์หรือต่อพลเมืองของประเทศที่แตกต่างกัน

ภาพที่ 2 เป็นตัวอย่างเมื่อปลาย พ.ศ. 2562 เกิดเหตุเชื้อไวรัส COVID-19 ระบาดในประเทศจีนและแพร่ระบาดไปทั่วโลก รวมถึงในประเทศไทย การระบาดรอบแรกเหมือนจะพอรับมือได้ แต่บนความเคลื่อนที่ไม่อยู่นิ่งจากประเทศหนึ่งสู่ประเทศหนึ่งของประชากรโลก ทำให้สถานการณ์ COVID-19 แต่ละประเทศเกิดการระบาดระลอกแล้วระลอกเล่าจากเชื้อสายพันธุ์ที่แตกต่าง ไม่ว่า สายพันธุ์อังกฤษ (สายพันธุ์อัลฟา-Alpha Variant) สายพันธุ์แอฟริกา(สายพันธุ์เบตา-Beta Variant) และสายพันธุ์อินเดีย (สายพันธุ์เดลตา-Delta Variant)³ ส่งผลให้เกิดการระบาดอย่างต่อเนื่องในประเทศไทยด้วย ในปีที่ต่อ ๆ มา ประเด็นเชื้อโรค COVID-19 ก็ยังมีความไม่แน่นอนในการแก้ปัญหา ขณะที่การค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์สุขภาพต้องผลิตวัคซีนขึ้นมาให้ทันสถานการณ์ สถานการณ์เหล่านี้ส่งผลให้เราจำเป็นต้องติดตามข่าวสารจากต่างประเทศ

ในปี พ.ศ. 2567 ชาวต่างประเทศยังคงมีความสำคัญต่อการติดตามสถานการณ์โลก เช่น การเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา ซึ่งอาจกำหนดทิศทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมหาอำนาจอย่างจีนและสหรัฐฯ ในอนาคต นอกจากนี้ สถานการณ์ความขัดแย้งอื่น ๆ เช่น สงครามระหว่างอิสราเอลและกลุ่มฮามาส หรือความขัดแย้งระหว่างยูเครนและรัสเซีย ยังคงส่งผลกระทบต่อประชาคมโลก รวมถึงประเทศไทย การติดตามข่าวสารจากต่างประเทศไม่ได้เป็นเพียงการรับรู้ข้อมูล แต่ยังช่วยให้ผู้รับสารเข้าใจถึงความเชื่อมโยงของเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อชีวิตประจำวัน เช่น ราคาพลังงานที่เปลี่ยนแปลงจากสงครามในยุโรป หรือการเปลี่ยนแปลงนโยบายการค้าระหว่างประเทศมหาอำนาจที่อาจกระทบถึงเศรษฐกิจในประเทศ การคิดเชื่อมโยงข้อมูลเหล่านี้ช่วยให้ผู้รับสารสามารถเตรียมตัวรับมือกับสถานการณ์ใหม่ ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำถามข้างต้นจึงเป็นการชี้ชวนให้เข้าใจว่า การรับทราบข่าวสารจากต่างประเทศและการวิเคราะห์เชื่อมโยงความสัมพันธ์ต่าง ๆ อย่างรอบด้านเป็นทักษะสำคัญในโลกยุค

³ การประกาศชื่อเชื้อโรคอุบัติใหม่ต่าง ๆ อย่างเป็นทางการ มีองค์ระหว่างประเทศอย่าง องค์การอนามัยโลก (World Health Organization-WHO) ทำหน้าที่ศึกษาข้อมูลและกำหนดชื่อเพื่อประกาศให้ใช้ในสังคมโลก โดยพยายามหลีกเลี่ยงชื่อเชื้อโรคที่พ้องกับความเป็นชาติ ศาสนา เพศ ฯลฯ เพื่อไม่ให้เกิดอคติ การประณาม หรือความเกลียดชัง แต่การระบาดของเชื้อ COVID-19 เกิดสายพันธุ์ใหม่ ๆ ขึ้นอย่างรวดเร็ว และสื่อมีหน้าที่ต้องรับรายงานแก่ประชาคมโลก ทำให้มีการเรียกขานสายพันธุ์ต่าง ๆ ตามแหล่งที่พบเชื้อไปโดยปริยาย โปรดดูข้อมูลที่ <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019> (เข้าถึงเมื่อ 1 กันยายน พ.ศ. 2567)

ปัจจุบัน ซึ่งช่วยให้เราสามารถอยู่รอดในโลกใบใหม่นี้ได้อย่างเท่าทัน พร้อมทั้งปรับตัวและเตรียมการรับมือกับความเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นได้อย่างไม่ล่าช้ามากนัก

ประการที่สอง ทักษะการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันทางธุรกิจในโลก (Business Competitiveness) โลกยุคใหม่เต็มไปด้วยการแข่งขันที่เข้มข้น ทั้งในระดับบุคคล ระดับภูมิภาค และระดับโลก การเรียนรู้และติดตามข่าวสารรวมถึงสารคดีต่างประเทศจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยเพิ่มศักยภาพและความพร้อมในการแข่งขัน โดยเฉพาะใน 2 บริบทสำคัญ คือ *บริบทแรก* คือ การทำความเข้าใจความร่วมมือระหว่างกลุ่มประเทศและภาคพื้นทวีป เช่น องค์การกลุ่มประเทศผู้ส่งน้ำมันออก (โอเปก - OPEC) ข้อตกลงหุ้นส่วนยุทธศาสตร์เศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก (TPP) หรือการรวมตัวของกลุ่มประเทศเศรษฐกิจใหม่อย่าง BRICS (บราซิล รัสเซีย อินเดีย จีน และแอฟริกาใต้) จะช่วยให้ผู้รับสารมองเห็นโอกาสและความท้าทายที่เกี่ยวข้องกับการค้า การลงทุน และการพัฒนาธุรกิจในระดับโลก นอกจากนี้ การติดตามนโยบายสำคัญ เช่น โครงการ Belt and Road Initiative (BRI) หรือ "หนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง" ที่นำโดยจีน ยังช่วยให้เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจโลก และผลกระทบต่อธุรกิจในประเทศต่าง ๆ รวมถึงประเทศไทย การเรียนรู้จากกรณีเหล่านี้จึงเป็นกุญแจสำคัญในการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันและการปรับตัวให้สอดคล้องกับกระแสโลก *บริบทที่สอง* คือ ภูมิทัศน์สื่อ (Media landscape) ที่เปลี่ยนแปลงในยุคที่สื่อมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงโลก การเข้าใจภูมิทัศน์สื่อที่ผสมผสานกันมากขึ้นช่วยให้ผู้รับสารมองเห็นผลกระทบของสื่อที่มีต่อธุรกิจ การค้า เศรษฐกิจ และชีวิตทางสังคม เช่น การใช้สื่อดิจิทัลเพื่อสร้างแบรนด์ การตลาดออนไลน์ หรือการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารในระดับโลก ล้วนเป็นปัจจัยที่ช่วยเพิ่มความได้เปรียบในการแข่งขัน

อย่างไรก็ตาม คำถามสำคัญที่เกิดขึ้นคือ ผู้รับสารควรสนใจข่าวสารเหล่านั้นในแง่ของประเด็นทางสังคม วัฒนธรรม สิทธิมนุษยชน และความเหลื่อมล้ำอย่างไร การเรียนรู้และวิเคราะห์ข่าวสารในฐานะผู้บริโภคข่าวและสารคดีต่างประเทศ จึงไม่ได้มีความสำคัญเพียงในแง่ของธุรกิจ แต่ยังช่วยให้เรามีบทบาทในการสร้างสังคมที่ดีขึ้นด้วย ดังนั้น การติดตามข่าวสารและการเรียนรู้จากสารคดีต่างประเทศจะช่วยให้ผู้รับสารเพิ่มขีดความสามารถในด้านความรู้ ความเข้าใจพร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของโลก และช่วยให้สามารถใช้สื่ออย่างมีประสิทธิภาพ ไม่เพียงเพื่อประโยชน์ส่วนตัวหรือองค์กร แต่ยังเพื่อสร้างผลกระทบเชิงบวกต่อสังคมโลกเช่นกัน

ประการที่สาม ทักษะการเพิ่มความสามารถในการเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรม (Cultural Competence) ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความเข้าใจในความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นทักษะสำคัญที่ช่วยให้ผู้รับสารสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ สื่อข่าวต่างประเทศรายใหญ่ เช่น บีบีซี (BBC) อัลจาซีรา (Al Jazeera) และซีเอ็นเอ็น (CNN) มักนำเสนอข่าวและสารคดีเกี่ยวกับเหตุการณ์สำคัญทั่วโลก ซึ่งช่วยเปิดมุมมองใหม่ที่แตกต่างจากสื่อท้องถิ่น และทำให้เราเข้าใจบริบทที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละสังคม ตัวอย่างเช่น ข่าวการประท้วงเพื่อสิทธิมนุษยชนในตะวันออกกลาง หรือการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในยุโรปแสดงให้เห็นถึงแนวคิด ค่านิยม และความเชื่อที่แตกต่างจากสังคมไทย การติดตามข่าวเหล่านี้ช่วยให้สามารถเรียนรู้ที่จะเคารพและเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรม แต่ขณะเดียวกัน การรับข่าวสารจากแหล่งข้อมูลเพียงแหล่งเดียวอาจไม่เพียงพอ เนื่องจากสื่อแต่ละสำนักอาจมีอคติที่เกิดจากวาระสื่อ (Agenda Setting) ของตน การเปรียบเทียบข่าวจากหลายแหล่งจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อให้เห็นภาพรวม ตรวจสอบข้อมูล และลดอคติที่อาจเกิดขึ้นจากการนำเสนอข่าว

นอกจากข่าวแล้ว สารคดีและสื่อบันเทิงจากต่างประเทศยังถือเป็นสื่อทรงอิทธิพลที่ช่วยให้ผู้รับสารเข้าใจความหลากหลายของสังคมโลกในเชิงลึก สารคดีมักถ่ายทอดเรื่องราวชีวิตจริงที่สะท้อนประเด็นทางสังคม วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ เช่น สารคดีเรื่อง "Human" ของ Yann Arthus-Bertrand⁴ นักสิ่งแวดล้อมชาวฝรั่งเศส ถ่ายทอดเรื่องราวของผู้คนจากหลากหลายสังคมทั่วโลก ทั้งในแง่มุมมองความสุข ความทุกข์ และการเผชิญกับความท้าทายต่าง ๆ ทำให้ผู้ชมเข้าใจถึง "ความเป็นมนุษย์" ที่เชื่อมโยงกันท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม

ตัวอย่างกรณีศึกษาที่สะท้อนผลกระทบทางวัฒนธรรมในยุคโลกาภิวัตน์ หนึ่งในกรณีที่เป็นข่าวโด่งดังและสะท้อนความสำคัญของความละเอียดอ่อนทางวัฒนธรรม ได้แก่ มิวสิกวิดีโอเพลง How You Like That ของวงแบล็กpink (BLACKPINK) ซึ่งถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนักจากแฟนเพลงในประเทศอินเดีย เนื่องจากใช้ภาพพระพิฆเนศวร

⁴ ภาพยนตร์เรื่องนี้ออกฉายเมื่อ 12 กันยายน พ.ศ. 2558 ความยาว 188 นาที ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากมูลนิธิ Bettencourt Schueller และมูลนิธิสิทธิให้กับมูลนิธิ Good Planet รับผิดชอบเคลื่อนไหวโครงการนี้โดยไม่คิดค่าใช้จ่าย ดูได้ที่

<https://www.youtube.com/channel/UCJy4nUo1D4R3hlcP8XCLX9Q> (เข้าถึงข้อมูลเมื่อ 22 กันยายน พ.ศ. 2567)

เทพเจ้าที่ได้รับการเคารพบูชาในศาสนาฮินดูปรากฏในฉากที่ไม่เหมาะสม โดยรูปปั้นพระพิฆเนศวรถูกวางอยู่บนพื้นในลักษณะคล้ายเครื่องประดับทั่วไป

การนำเสนอภาพดังกล่าวก่อให้เกิดเสียงประท้วงจากแฟนเพลงในอินเดียที่มองว่าเป็นการไม่เคารพความเชื่อทางศาสนา และนำไปสู่การส่งหนังสือร้องเรียนอย่างเป็นทางการถึง YG Entertainment บริษัทต้นสังกัดของแบล็ก핑크 เพื่อขอให้แก้ไขฉากดังกล่าว หลังจากเกิดกระแสวิพากษ์วิจารณ์ในวงกว้าง บริษัทได้ตัดสินใจลบภาพพระพิฆเนศวรออกจากมิวสิกวิดีโออย่างรวดเร็ว ก่อนที่จะปรากฏเป็นข่าวในสื่อข่าวต่างประเทศทั่วไป ดังภาพที่

3

Figure 3 ฉากในมิวสิกวิดีโอเพลง How You Like That ที่ปรากฏรูปปั้นพระพิฆเนศวร (บน) และเมื่อมีการลบภาพพระพิฆเนศวรออกแล้ว (ล่าง)

แหล่งข้อมูลจาก <https://www.allkpop.com/article/2020/06/yg-entertainment-edited-out-the-statue-of-hindu-deity-from-blackpinks-how-you-like-that-mv> (เข้าถึงเมื่อ 20 กันยายน พ.ศ. 2567)

กรณีเช่นนี้ สะท้อนให้เห็นว่า ผู้รับสารไม่ได้พึงพาแต่สื่อข่าวต่างประเทศเท่านั้น หากแต่สื่อสังคมออนไลน์ ก็มีบทบาทอย่างมากต่อการรับรู้และส่งต่อข่าวสารเพื่อแสดงพลังสู่การเปลี่ยนแปลง ในยุคโลกาภิวัตน์ที่สื่อบันเทิงสามารถเข้าถึงผู้ชมทั่วโลกโดยตรงอย่างรวดเร็ว ผู้ผลิตเนื้อหาจำเป็นต้องมีความตระหนักในความละเอียดอ่อนทางวัฒนธรรม และ

ความเชื่อที่แตกต่างกันในแต่ละสังคม การขาดความเข้าใจหรือไม่ใส่ใจในประเด็นเหล่านี้ อาจนำไปสู่ความขัดแย้งทางวัฒนธรรม และส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ขององค์กรหรือบุคคลที่เกี่ยวข้อง ตัวอย่างนี้ยังชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการตรวจสอบและพิจารณาเนื้อหาก่อนการเผยแพร่ โดยเฉพาะในอุตสาหกรรมบันเทิงและสื่อ ซึ่งต้องคำนึงถึงผลกระทบทางวัฒนธรรมที่อาจเกิดขึ้น การใส่ใจในประเด็นเหล่านี้ไม่เพียงช่วยหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง แต่ยังแสดงถึงความรับผิดชอบต่อสังคมในระดับสากล

นอกจากนี้ ขบวนการประท้วงในกรณีนี้ยังช่วยให้ผู้รับสารทั่วโลกเข้าใจถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมและความสำคัญของการเคารพความเชื่อของผู้อื่น สอดคล้องกับ บทบาทของข่าวและสารคดีต่างประเทศที่ช่วยเปิดมุมมองใหม่และพัฒนาทักษะ "ความเข้าใจทางวัฒนธรรม" (Cultural Competence) ซึ่งเป็นทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21

ดังนั้น การติดตามข่าวและสารคดีต่างประเทศไม่ได้เป็นเพียงการเปิดโลกทัศน์ แต่ยังช่วยพัฒนาความเข้าใจและความเห็นอกเห็นใจต่อผู้อื่นในบริบทที่แตกต่าง การเรียนรู้จากเรื่องราวของผู้คนในสังคมอื่น ๆ ทำให้เราตระหนักถึงความสำคัญของความหลากหลาย และซับซ้อน และสามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันและการทำงานในสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ การเปิดรับข้อมูลเหล่านี้ยังช่วยเสริมทักษะในการปฏิบัติตัวอย่างเหมาะสมในบริบทที่หลากหลาย และส่งเสริมความเคารพต่อความแตกต่างทางวัฒนธรรม (Intercultural Competence) ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการลดความขัดแย้ง เสริมสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศ และพัฒนาความสัมพันธ์ในสังคมโลกให้ดียิ่งขึ้น

อภิปรายและสรุปผลการศึกษา

ในศตวรรษที่ 21 ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี เช่น การพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัล การขยายตัวของอินเทอร์เน็ต และการเติบโตของสื่อสังคมออนไลน์ ได้เปลี่ยนแปลงวิธีการที่ผู้คนรับรู้และเข้าใจโลก แม้ว่าความก้าวหน้าเหล่านี้จะช่วยให้เข้าถึงข้อมูลได้อย่างรวดเร็วและหลากหลาย แต่ก็ทำให้เกิด "ภาวะข้อมูลท่วมท้น" (Information Overload) ซึ่งส่งผลกระทบต่อความสามารถในการคัดกรอง วิเคราะห์ และตัดสินใจ โดยเฉพาะในกรณีของข่าวและสารคดีต่างประเทศที่มีบทบาทสำคัญในยุคโลกาภิวัตน์

บทความนี้นำเสนอแนวทางพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อและข้อมูลผ่าน 5 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ การเข้าถึง (Access) การวิเคราะห์ (Analyze) การประเมิน

(Evaluate) การสร้างสรรค์ (Create) และการปฏิบัติอย่างมีความรับผิดชอบ (Act) ซึ่งช่วยให้ผู้รับสารสามารถใช้สื่ออย่างมีประสิทธิภาพ สร้างเนื้อหาที่มีคุณค่า และตั้งคำถามต่อข้อมูลอย่างเป็นระบบ

นอกจากนี้ บทความนี้เน้นย้ำถึงความสำคัญของการรู้เท่าทันสื่อในการช่วยส่งเสริมให้ผู้รับสารมีความเข้าใจต่อโลกาภิวัตน์และใช้ชีวิตในโลกใบใหม่ สามารถจัดการกับข้อมูลข่าวสารได้อย่างมีประสิทธิภาพใน 3 ด้านหลัก ได้แก่

ด้านแรก การดำรงชีวิตในโลกที่ซับซ้อน ที่ซึ่งการรู้เท่าทันสื่อช่วยให้ผู้รับสารแยกแยะข้อมูลจริงจากข้อมูลเท็จ ลดผลกระทบของข่าวปลอมและตัดสินใจอย่างมีเหตุผล (Tully et al., 2022) เช่นเดียวกับที่ Christ & De Abreu (2020) ชี้ว่าการจัดการข้อมูลที่ซับซ้อนอย่างมีประสิทธิภาพเป็นทักษะสำคัญในยุคดิจิทัล

ด้านที่สอง การเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันระดับโลก ที่ซึ่งการเข้าใจและวิเคราะห์ข่าวสารจากต่างประเทศการเข้าใจและวิเคราะห์ข่าวสารจากต่างประเทศช่วยเสริมศักยภาพของผู้รับสาร ผู้เรียนในโลกที่มีการแข่งขันสูง สอดคล้องกับที่ Reese (2008, 2012) เสนอในประเด็นการเพิ่มขีดความสามารถให้ผู้รับสารในแง่ความเข้าใจและสร้างสรรค์ข่าวที่สะท้อนความเป็นสากล (Reese, 2008, 2012) และสนับสนุนการตัดสินใจในบริบทประชาธิปไตย (Ashley, 2020)

ด้านที่สาม การเสริมสร้างความเข้าใจในความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรม ที่ซึ่งการเปิดรับข่าวและสารคดีต่างประเทศช่วยพัฒนาทักษะการเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรม (Cultural Competence) ลดความขัดแย้ง และส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในสังคมโลก ผ่านการบูรณาการการรู้เท่าทันสื่อในหลักสูตรการศึกษา (Rojas-Estrada et al., 2024) หรือเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรมในข่าวสารได้ดีขึ้น (Harcup & O'Neill, 2017)

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อและข้อมูลในบริบทของข่าวและสารคดีต่างประเทศในยุคข้อมูลท่วมท้นนี้ ต่างมีปัจจัยเงื่อนไขหลายประการที่ส่งผลต่อความสามารถของผู้รับสารในการแยกแยะและวิเคราะห์เนื้อหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในที่นี้ อาจพิจารณาปัจจัยต่างๆ ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้รับสาร ด้านความสามารถทางภาษา (Language Proficiency) ระดับการศึกษา ระดับความคุ้นเคยทางเทคโนโลยี และระดับความเข้าใจในบริบททางวัฒนธรรม (Cultural Context) ซึ่งต่างมีผลต่อการแยกแยะข้อมูลข่าวสาร ผู้ที่มีความสามารถเหล่านี้ ทั้งด้านภาษาต่างประเทศ คุ้นเคยกับเครื่องมือ

ดิจิทัลตรวจสอบข้อเท็จจริงจะสามารถเข้าถึงข้อมูลหลากหลายและตรวจสอบข้อเท็จจริงได้ดียิ่งขึ้น ในแง่นี้ สอดคล้องกับ Hobbs (1998) เสนอให้การรู้เท่าทันสื่อเป็นส่วนหนึ่งของ "การคิดเชิงวิพากษ์" (Critical Thinking) ตั้งคำถามและการประเมินหลักฐาน และ Reese (2012) ซึ่งมองการรู้เท่าทันสื่อไม่ได้เป็นเพียงทักษะทางเทคนิคเท่านั้น เป็น "ปฏิบัติการทางสังคม" (Social Practice) ที่ต้องอาศัยความเข้าใจบริบททางสังคมและวัฒนธรรม จากความเข้าใจเรื่องโครงสร้างอำนาจ ศีลธรรม การเมือง และวัฒนธรรมในการแยกแยะข่าวสารในบริบทต่างประเทศ

สำหรับข้อเสนอแนะที่เป็นไปได้ในอนาคตอาจเกี่ยวข้องกับแนวทางเชิงปฏิบัติที่บูรณาการการรู้เท่าทันสื่อในระบบการศึกษาอย่างเข้มข้น ดังที่นักวิชาการ (เช่น Doungthai, 2023; Rojas-Estrada et al, 2024) และองค์กร (เช่น UNESCO, 2013) เสนอแนวทางเชิงนโยบาย แนวคิดและเชิงปฏิบัติเพื่อเตรียมให้คนรุ่นใหม่สามารถเผชิญกับข้อมูลข่าวสารที่ซับซ้อนในยุคดิจิทัล ส่งเสริมการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ เช่น การวิเคราะห์ข่าวในชั้นเรียน การใช้กรณีศึกษาจากปัญหาจริงในสังคม หรือการส่งเสริมการใช้เครื่องมือดิจิทัล เช่น แอปพลิเคชันที่ใช้ตรวจสอบข่าวสารและวิเคราะห์ข้อมูล จะช่วยให้ผู้ใช้งานพัฒนาทักษะนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ท้ายที่สุด การรู้เท่าทันสื่อในยุคข้อมูลท่วมท้นไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือจัดการข่าวสาร แต่ยังเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาความเข้าใจทางวัฒนธรรมและสร้างสังคมที่เคารพความหลากหลาย การส่งเสริมทักษะนี้จึงควรเป็นภารกิจสำคัญของนักศึกษาและองค์กร เพื่อเตรียมความพร้อมให้ผู้คนสามารถรับมือกับความเปลี่ยนแปลงในโลกที่เชื่อมโยงถึงกันและใช้สื่อในการสร้างสรรค์สังคมที่ดีในอนาคต

References

- Appadurai, A. (1996). *Modernity at large: Cultural dimensions of globalization*. Oxford University Press.
- Ashley, S. (2020). *News literacy and democracy*. Routledge.
- Bawden, D., Holtham, C., & Courtney, N. (1999). Perspectives on information overload. *Aslib Proceedings*, 51(8), 249–255.
- Bawden, D., & Robinson, L. (2020). Information overload: An overview. In *Oxford encyclopedia of political decision making*. Oxford University Press.

- Callecod-Weinrich, K. (2020). Conceptualizing news literacy. *Journal of Education and Humanities (JEH)*, 3(2), 48–63.
- Casey, N. (2020). Forward. In W. G. Christ & B. De Abreu (Eds.), *Media literacy in a disruptive media environment* (pp. xxvii–xxix). Routledge.
- Christ, W. G., & De Abreu, B. (2020). Introduction. In W. G. Christ & B. De Abreu (Eds.), *Media literacy in a disruptive media environment* (pp. 1–6). Routledge.
- De Abreu, B., & Yildiz, M. (2015). *Global media literacy in a digital age: Teaching beyond borders*. Peter Lang Publishing.
- Doungthai, T. (2023). *A comparative study of teaching methods to enhance fake news literacy skills* [Doctoral dissertation, National Institute of Development Administration].
<https://repository.nida.ac.th/handle/662723737/6718>
- Georgacopoulos, C., & Mores, G. (2020, July). How fake news affected the 2016 presidential election. Louisiana State University.
<https://faculty.lsu.edu/fakenews/elections/sixteen.php>
- Giuliani-Hoffman, F. (2017, November 3). “F*** news” should be replaced by these words, Claire Wardle says. *WRAL News*.
<https://www.wral.com/story/-f-news-should-be-replaced-by-these-words-claire-wardle-says/17088970/>
- Harcup, T., & O’Neill, D. (2017). What is news? News values revisited (again). *Journalism Studies*, 18(12), 1470–1488.
- Higdon, N. (2020). What is fake news? A foundational question for developing effective critical news literacy education. *Democratic Communiqué*, 29(1), 21–35.
- Hobbs, R. (1998). The seven great debates in the media literacy movement. *Journal of Communication*, 48(1), 16–32.

- Kularb, P. (2020). Approaches to tackle the spread of fake news, misinformation, and disinformation online: Knowledge and lessons from overseas [in Thai]. *Journal of Communication Arts Review*, 24(3), 7–24.
- Lister, T. (2017, December 28). 2017: A polarizing year dominated by hashtags and Trump. *CNN Opinion*.
<http://edition.cnn.com/2017/12/28/opinions/2017-review-tim-lister-intl/index.html>
- Malik, M., Cortesi, S., & Gasser, U. (2013). The challenges of defining 'news literacy'. *Berkman Center Research Publication No. 2013-20*.
<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2342313>
- McLuhan, M., Hutcheon, K., & McLuhan, E. (1977). *The city as classroom: Understanding language and media*. Book Society of Canada.
- Moeller, J., & Helberger, N. (2018). Beyond the filter bubble: Concepts, myths, evidence and issues for future debates. University of Amsterdam.
- Office of the National Digital Economy and Society Commission. (2021). *Media and information literacy summary survey report Thailand 2020* [in Thai]. https://datacatalog.onde.go.th/pt_PT/dataset/mil-survey
- O'Neill, D., & Harcup, T. (2019). News values and news selection. In K. Wahl-Jorgensen & T. Hanitzsch (Eds.), *The handbook of journalism studies* (pp. 213–228). Routledge.
- Orihuela, J. L. (2017, October 20). The 10 new paradigms of communication in the digital age. *Medium*. <https://medium.com/@jlori/the-10-new-paradigms-of-communication-in-the-digital-age-7b7cc9cb4bfb>
- Ramos, F. (2001). Why do they hit the headlines? Critical media literacy in the foreign language class. *Journal of Intercultural Studies*, 22(1), 33–49.

- Reese, S. (2008). Theorizing a globalized journalism. In M. Löffelholz & D. Weaver (Eds.), *Global journalism research: Theories, methods, findings, future* (pp. 240–252). Blackwell.
- Reese, S. (2012). Global news literacy: The educator. In P. Mihailidis (Ed.), *News literacy: Global perspectives for the newsroom and the classroom* (pp. 63–80). Peter Lang.
- Rojas-Estrada, E.-G., Aguaded, I., & García-Ruiz, R. (2024). Media and information literacy in the prescribed curriculum: A systematic review on its integration. *Education and Information Technologies*, 29, 9445–9472.
- Suthisima, V. (2022). 25 years of media literacy in Thailand: Revisit of research from 1997–2021 [in Thai]. *Thai Media Fund Journal*, 1(1), 104–124.
- Suvachittanont, W. (2019). Media consumption and media literacy of Thai people [in Thai]. *Interdisciplinary Social Sciences and Communication Journal*, 2(3), 170–183.
- Suwanwong, W., & Saengsingkaew, N. (2023). Guidelines for developing social media literacy activities for Generation Z of the Anti-Fake News Center [in Thai]. *Media and Communication Inquiry*, 5(3), 1–27.
- Thairoongrojana, S. (2022). The awareness of online social media to promote the digital citizenship [in Thai]. *Journal of Buddhist Education and Research*, 8(3), 155–165.
- TNN News. (2022, July 28). Decoding 3 problems of why Thai children aren't motivated by keeping up with the media [in Thai]. *TNN News*.
<https://www.tnnthailand.com/news/tnnexclusive/86532/>
- Tully, M., Maksl, A., & Craft, S. (2022). Defining and conceptualizing news literacy. *Journalism*, 23(8), 1589–1606.
<https://doi.org/10.1177/14648849211005888>

UNESCO. (2013). *Global media and information literacy (MIL) assessment framework: Country readiness and competencies*.

Yamthap, S., & Siriphon, A. (2021). Fake news and the work of journalists in digital era [in Thai]. *Journal of Journalism*, 14(2), 120–144.